ספרי דברים — פרק יט

(דברים יט א) כִּי יַכְרִית ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת הַגּוֹיִם, בִּזְכוּתְךָ. וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם, מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר וְיָשַׁבְתָּ בְעָרֵיהֶם וּבְבָתֵּיהֶם יָכוֹל אִי אַתָּה רַשַּׁי לְהוֹסִיף עַל הַבִּנְיָן? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יב כט): "וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם"; כָּל מָקוֹם שֶׁאַתָּה רוֹצֶה לִבְנוֹת – בְּנֵה!

(דברים יט ב) שָׁלֹשׁ עָרִים, עָרִים וְלֹא טִירִים, עָרִים וְלֹא כְרַכִּים, עָרִים וְלֹא כְפָרִים. תַּבְדִּיל לָךְ – וְלֹא לַאֲחֵרִים. בְּתוֹךְ אַרְצְךָ – וְלֹא בַסְּפָר. אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ נוֹתֵן לְךָ לִרְשָׁתָהּ, מַה שֶּׁתִּירַשׁ – תִּכְבֹּשׁ. (דברים יט ג) תָּכִין לְךָ הַדֶּרֶךְ, תָּכִין לְךָ סְטָרְטָיָאוֹת שֶׁיְּהוּ מְפֹרָשׁוֹת לְתוֹכָהּ. וְשִׁלַּשְׁתָּ אֶת גְּבוּל אַרְצְךָ, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְפֻזָּרוֹת אֶלָּא יִהְיוּ מְכֻנָּסוֹת, כִּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁבַּכֶּרֶם. אֲשֶׁר יַנְחִילְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ – לְרַבּוֹת עֵבֶר הַיַּרְדֵּן. וְהָיָה לָנוּס שָׁמָּה כָּל רוֹצֵחַ, שֶׁלֹּא יִהְיֶה גּוֹלֶה מֵעִיר לְעִיר.

(דברים יט ד) וְזֶה דְּבַר הָרוֹצֵחַ, מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר (מכות ב ח) רוֹצֵחַ שֶׁגּוֹלֶה מֵעִיר לְעִיר מִקְלָט. מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יט ו) "פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרוֹצֵחַ", אֵין לִי אֶלָּא רוֹדֵף וְגוֹאֵל; רוֹדֵף וְלֹא גוֹאֵל, גּוֹאֵל וְלֹא רוֹדֵף, לֹא רוֹדֵף וְלֹא גוֹאֵל מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: רֹצֵחַ רֹצֵחַ, רִבָּה. מִכְּלָל שֶׁנֶּאֱמַר "כִּי יֵחַם לְבָבוֹ", אֵין לִי אֶלָּא מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֲמוּת הַלֵּב; הָאָב אֶת הַבֵּן וְהַבֵּן אֶת הָאָב מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: רֹצֵחַ רֹצֵחַ, רִבָּה. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר שָׁמָּה שָׁמָּה שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים? שָׁם תֵּהֵא דִירָתוֹ, שָׁם תֵּהֵא מִיתָתוֹ, שָׁם תֵּהֵא קְבוּרָתוֹ. מַה תַּלְמוּד לוֹמַר רֵעֵהוּ רֵעֵהוּ רֵעֵהוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים? רֵעֵהוּ – פְּרָט לַאֲחֵרִים, רֵעֵהוּ – פְּרָט לְגֵר תּוֹשָׁב, רֵעֵהוּ – כְּבָר קְרָאתִיו הַתּוֹרָה רֵעֵהוּ! אֲשֶׁר יַכֶּה אֶת רֵעֵהוּ בְּבִלְי דַעַת וְהוּא לֹא שֹׂנֵא לוֹ, הָא אִם שׂוֹנֵא לוֹ – אֵינוֹ גוֹלֶה. מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תְּמוֹל – שְׁנַיִם, שִׁלְשׁוֹם – שְׁלֹשָׁה.

(דברים יט ה) וַאֲשֶׁר יָבֹא אֶת רֵעֵהוּ בַּיַּעַר, מָה יַּעַר, רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לִכְנֵס שָׁם – אַף כָּל שֶׁהוּא רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לִכָּנֵס לְשָׁם. יָצְאת חֲצַר שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת שֶׁאֵין רְשׁוּת לַנָּזָק וְלַמַּזִּיק לִכָּנֵס שָׁם. לַחְטֹב עֵצִים, אַבָּה שָׁאוּל אוֹמֵר: מַה חֲטִיבַת עֵצִים רְשׁוּת – אַף כָּל שֶׁהוּא רְשׁוּת, יָצָא הָאָב הַמַּכֶּה אֶת בְּנוֹ, וְהָרַב הָרוֹדֶה אֶת תַּלְמִידוֹ, וּשְׁלִיחַ בֵּית דִּין.

וְנִדְחָה יָדוֹ בַּגַּרְזֶן לִכְרוֹת הָעֵץ, מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: נִתְכַּוֵּן לָקוּץ אֶת הָאִילָן וְנָפַל עַל אָדָם וַהֲרָגוֹ – הֲרֵי זֶה גּוֹלֶה. וְנָשַׁל הַבַּרְזֶל מִן הָעֵץ הַמְבַקֵּעַ, רַבִּי אוֹמֵר: מִן הָעֵץ הַמִּתְבַּקֵּעַ. וּמָצָא, בַּמָּצוּי. מִכָּן הָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: אִם מִשֶּׁיָּצְאת אֶבֶן מְיָדוֹ הוֹצִיא הַלָּה אֶת רֹאשׁוֹ וְקִבְּלָהּ – הֲרֵי זֶה פָּטוּר. הוּא יָנוּס אֶל אַחַת הֶעָרִים הָאֵלֶּה וָחָי, שֶׁלֹּא יְהֵא גּוֹלֶה מֵעִיר לְעִיר. (דברים יט ו) פֶּן יִרְדֹּף גֹּאֵל הַדָּם אַחֲרֵי הָרוֹצֵחַ, מִצָּוָה בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם לִרְדֹּף. כִּי יֵחַם לְבָבוֹ וְהוּא לֹא שֹׂנֵא הוּא לוֹ, הָא אִם שׂוֹנֵא – אֵינוֹ גוֹלֶה. מִתְּמוֹל שִׁלְשׁוֹם, זוֹ שֶׁרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: תְּמוֹל – שְׁנַיִם; שִׁלְשׁוֹם – שְׁלֹשָׁה. (דברים יט ז) עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר – לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ.

(דברים יט ח) וְאִם יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ, עֲשֵׂה מִצְוָה הָאֲמוּרָה בָּעִנְיָן, שֶׁבִּשְׁכָרָהּ יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבוּלְךָ. כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ – הַכֹּל בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ. וְנָתַן לְךָ אֶת כָּל הָאָרֶץ – הַכֹּל בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ.

(דברים יט ט) כִּי תִשְׁמֹר אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת לַעֲשֹׂתָהּ... וְיָסַפְתָּ לְךָ עוֹד שָׁלֹשׁ עָרִים עַל הַשָּׁלֹשׁ הָאֵלֶּה, מִכָּן אַתָּה אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ עָרִים הִפְרִישׁ מֹשֶׁה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן, וּכְשֶׁבָּאוּ לָאָרֶץ הִפְרִישׁוּ עוֹד שָׁלֹשׁ וְלֶעָתִיד לָבוֹא מַפְרִישִׁים עוֹד שָׁלֹשׁ; שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ – הֲרֵי שֵׁשׁ, וְעוֹד שָׁלֹשׁ – הֲרֵי תֵּשַׁע. רַבִּי נְהוֹרַי אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ, וְעוֹד – הֲרֵי תֵּשַׁע, עַל הַשָּׁלֹשׁ – הֲרֵי שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה. רַבִּי שָׁאוּל אוֹמֵר: שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ, וְעוֹד – הֲרֵי תֵּשַׁע, עַל הַשָּׁלֹשׁ – הֲרֵי שְׁתַּיִם עֶשְׂרֵה, הָאֵלֶּה – הֲרֵי חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה.

(דברים יט י) וְלֹא יִשָּׁפֵךְ דָּם נָקִי... וְהָיָה עָלֶיךָ דָּמִים – לְהַזְהִיר בֵּית דִּין עַל כָּךְ. (דברים יט יא) "כִּי יִהְיֶה אִישׁ שׂוֹנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו", מִכָּן אָמְרוּ: עָבַר אָדָם עַל מִצְוָה קַלָּה – סוֹפוֹ לַעֲבוֹר עַל מִצְוָה חֲמוּרָה. עָבַר עַל (ויקרא יט

יח) "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ" – סוֹפוֹ לַעֲבוֹר עַל "לֹא תִקֹּם וְלֹא תִטֹּר", וְעַל (ויקרא יט יז) "לֹא תִשְׂנָא אֶת אָחִיךָ", וְעַל (ויקרא כה לו) "וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ" עַד שֶׁיָּבֹא לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים! לְכָךְ נֶאֱמַר "כִּי יִהְיֶה אִישׁ שׁוֹנֵא לְרֵעֵהוּ וְאָרַב לוֹ וְקָם עָלָיו".

מִכָּן הָיָה רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַהוֹרֵג אֶת הַנֶּפֶשׁ, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד – הַכֹּל מַקְדִּימִים לְעָרֵי מִקְלָט, בֵּית דִּין שׁוֹלְחִים וּמְבִיאִים אוֹתָם מִשָּׁם. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב מִיתָה – הֲרָגוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ וְלָקְחוּ אוֹתוֹ מִשָּׁם". מִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב מִיתָה – פְּטָרוּהוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לה כה): "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרוֹצֵחַ". מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב גָּלוּת – מַחֲזִירִים אוֹתוֹ לִמְקוֹמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וְהֵשִׁיבוּ אוֹתוֹ הָעֵדָה". רַבִּי אוֹמֵר: רוֹצֵחַ גּוֹלֶה לְעִיר מִקְלָט, כֹּסֶבוּר שֶׁקּוֹלַטְתּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹלַטְתּוֹ שׁוֹגֵג; זִקְנֵי הָעִיר שׁוֹלְחִים וּמְבִיאִים אוֹתוֹ מִשָּׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׁלְחוּ זִקְנֵי עִירוֹ". וּמֵת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם, מִנַּיִן לֹא מֵת בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם – יָמוּת בְּיַד כָּל אָדָם? תַּלְמוּד לוֹמַר (דברים יט יב-יג): "וְנָתְנוּ אֹתוֹ בְּיַד גּוֹאֵל הַדָּם וָמֵת, לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם הַנָּקִי". שֶׁמָּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְנֶהֱרַג זֶה, לָמָּה אָנוּ בָּאִים לָחוּב בְּדָמוֹ שֶׁל זֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וּבִעַרְתָּ דַם הַנָּקִי – בַּעַר עוֹשֵׂי הָרָעוֹת מִיִּשְׂרָאֵל!

(דברים יט יד) לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר (ויקרא יט יג) "לֹא תִגְזֹל", וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר לֹא תַסִּיג? מְלַמֵּד שֶׁכָּל הָעוֹקֵר תְּחוּמוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִים. יָכוֹל בְּחוּצָה לָאָרֶץ? תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל. בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עוֹבֵר בִּשְׁנֵי לָאוִים, בְּחוּצָה לָאָרֶץ אֵינוֹ עוֹבֵר אֶלָּא מִשּׁוּם לָאו אֶחָד בִּלְבַד. מִנַּיִן לָעוֹקֵר תְּחוּמִים שֶׁל שְׁבָטִים שֶׁעוֹבֵר בִּלֹּא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ. מִנַּיִן לְמַחֲלִיף דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְדִבְרֵי רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בְּדִבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, וְלָאוֹמֵר עַל טָמֵא טָהוֹר וְעַל טָהוֹר טָמֵא – שֶׁהוּא עוֹבֵר בִּלֹּא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ. מִנַּיִן לְמוֹכֵר קֶבֶר אֲבוֹתָיו שֶׁעוֹבֵר בִּלֹּא תַעֲשֶׂה? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תַסִּיג גְּבוּל רֵעֲךָ. יָכוֹל אֲפִלּוּ לֹא נִקְבַּר בּוֹ אָדָם מֵעוֹלָם? תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּנַחֲלָתְךָ אֲשֶׁר תִּנְחַל, הָא אִם קָבַר בּוֹ אֲפִלּוּ נֵפֶל אֶחָד בִּרְשׁוּת – עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה. (דברים יט טו) לֹא יָקוּם עֵד אֶחָד בָּאִישׁ, אֵין לִי אֶלָּא לְדִינֵי נְפָשׁוֹת, לְדִינֵי מָמוֹנוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: לְכָל עָוֹן, לְקָרְבָּנוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: וּלְכָל חַטָּאת. לְמַכּוֹת מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא. לְהַעֲלוֹת לִכְהוּנָּה וּלְהוֹרִיד מִן הַכְּהוּנָּה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת. אֵין לִי אֶלָּא לְעֵדוּת אִישׁ, לְעֵדוּת אִשָּׁה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: לְכָל עָוֹן וּלְכָל חַטָּאת בְּכָל חֵטְא אֲשֶׁר יֶחֱטָא. אִם סוֹפְנוּ לְרַבּוֹת אִשָּׁה, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר אִישׁ? לְעָוֹן אֵינוֹ קָם, קָם הוּא בָּאִשָּׁה לְהַשִּׂיאָהּ, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: לְעָוֹן אֵינוֹ קָם, קָם הוּא לִשְׁבוּעָה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: קַל וָחֹמֶר הַדְּבָרִים – וּמָה אִם בְּמָקוֹם שֶׁאֵין פִּיו מִצְטָרֵף עִם פִּי עֵד אֶחָד לְמִיתָה, הֲרֵי זֶה נִשְׁבָּע עַל פִּי עַצְמוֹ. מָקוֹם שֶׁפִּיו מִצְטָרֵף עִם פִּי עֵד אֶחָד לְמָמוֹן, אֵינוֹ דִין שֶׁיְּהֵא נִשְׁבָּע עַל פִּי עַצְמוֹ? לָאו! מָה לְנִשְׁבָּע עַל פִּי עַצְמוֹ, שֶׁכֵּן מְשֻׁלָּם עַל פִּי עַצְמוֹ. יִשָּׁבַע עַל פִּי עֵד אֶחָד, שֶׁכֵּן אֵין מְשֻׁלָּם עַל פִּי עֵד אֶחָד? תַּלְמוּד לוֹמַר: לְכָל עָוֹן, לְעָוֹן אֵינוֹ קָם, קָם הוּא לִשְׁבוּעָה! עַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר, לֹא עַל פִּי כְתָבָם וְלֹא עַל פִּי תּוּרְגְּמָן. עַל פִּי שְׁנַיִם, מִכָּן אָמְרוּ: הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ – רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: מְקַנְּא עַל פִּי שְׁנַיִם וּמַשְׁקֶה עַל פִּי עֵד אֶחָד. שֶׁהָיָה בַדִּין: מָה אִם עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה, שֶׁאֵינָהּ אוֹסֶרְתָּהּ אִיסּוּר עוֹלָם – אֵין מִתְקַיֶּמֶת פָּחוֹת מִשְּׁנַיִם, עֵדוּת הָאַחֲרוֹנָה, שֶׁאוֹסֶרְתָּהּ אִסּוּר עוֹלָם – אֵינוֹ דִין שֶׁלֹּא תִתְקַיֵּם בְּפָחוֹת מִשְּׁנַיִם? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְעֵד אֵין בָּהּ", כָּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה.

(דברים יט טז) כִּי יָקוּם עֵד חָמָס בְּאִישׁ לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה – אֵין חָמָס אֶלָּא גֵּזֶלָן. לַעֲנוֹת בּוֹ סָרָה, אֵין סָרָה אֶלָּא עֲבֵרָה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברים יג ו): "כִּי דִבֶּר סָרָה", וְאוֹמֵר (ירמיה כח טז): "הַשָּׁנָה אַתָּה מֵת כִּי סָרָה דִבַּרְתָּ עַל ה'". [לַעֲנוֹת בּוֹ], מַגִּיד שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַד שֶׁיַּכְחִישׁ אֶת עַצְמוֹ. מִכָּן אָמְרוּ (מכות פ"א מ"ד): אֵין הָעֵדִים נַעֲשִׂים זוֹמְמִים עַד שֶׁיָּזוֹמוּ אֶת עַצְמָם. כֵּיצַד? מֵעִיד אֲנִי בְּאִישׁ פְּלוֹנִי שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ וְכוּ'.